

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Сільськогосподарські науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Agricultural sciences

ISSN 2519–2698 print
ISSN 2707–5834 online

doi: 10.32718/nvlvet-a9925
<https://nvlvet.com.ua/index.php/agriculture>

UDC 638.1:379.8:615.8 (477.81)

The current state of beekeeping in Ukraine and prospects for the development of apitourism in the Rivne region

R. M. Sachuk¹✉, B. V. Gutyj², V. O. Pepko³, T. A. Velesyk¹, O. I. Portukhai¹, M. I. Kostolovych¹,
O. A. Katsaraba², I. V. Halka¹

¹Rivne State University for the Humanities, Rivne, Ukraine

²Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

³Ternopil Research Station, Institute of Veterinary Medicine, NAAN, Ternopil, Ukraine

Article info

Received 08.09.2023

Received in revised form
09.10.2023

Accepted 10.10.2023

Sachuk, R. M., Gutyj, B. V., Pepko, V. O., Velesyk, T. A., Portukhai, O. I., Kostolovych, M. I., Katsaraba, O. A., & Halka, I. V. (2023). The current state of beekeeping in Ukraine and prospects for the development of apitourism in the Rivne region. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Agricultural sciences, 25(99), 151–156. doi: 10.32718/nvlvet-a9925

Rivne State University for the
Humanities, Plastova Str., 29-a,
Rivne, 33028, Ukraine.
Tel.: +38-097-671-90-63
E-mail: sachuk.08@ukr.net

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary
Medicine and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.

Ternopil Research Station,
Institute of Veterinary Medicine,
NAAN, Troleybusna Str., 12,
Ternopil, 46027, Ukraine.

The article examines the current state and problems of beekeeping products market development in the Rivne region and Ukraine. The prospects for the development of apitourism in the Rivne region have been assessed. It has been established that Ukraine has sufficient resources for the intensification of the development of tourist and recreational activities, the use of which will contribute to the development of infrastructure and the solution of a number of social and economic issues of the activities of territorial communities, the development of environmental education, the dissemination of knowledge about the history and culture of our people, and the improvement of the population. Apitourism, as a component of rural green tourism of the Rivne region, will contribute to the preservation of jobs in rural areas and is a way to ensure the development of the infrastructure of non-urbanized rural areas with minimal technogenic load. The further development of apitourism will contribute to the growth of a positive image of Ukraine in the international arena as a producer and exporter of high-quality beekeeping products. The territory of the Rivne region is sufficiently equipped with natural objects for the development of beekeeping and apitourism in particular. In the presence of significant areas of the nature reserve fund, the territory of which is not subject to significant anthropogenic load, it is possible to increase the production of beekeeping products from ecologically clean territories and the implementation of state and regional programs for the development of this type of activity. On the example of one of the personal peasant households, it was established that the apitherapy of the private estate of Malih Sadiv is a young direction of modern medicine in the Rivne region. It consists in the use of healing products produced by bees. They are used to improve the health of the human body to strengthen immunity. The air inside the api-inhalation room is saturated with biologically active substances of propolis, which has antimicrobial properties.

Key words: beekeeping products, apitherapy, homestead, tourism, api-inhalation room.

Сучасний стан бджільництва в Україні та перспективи розвитку апітуризму в Рівненській області

Р. М. Сачук¹✉, Б. В. Гутій², В. О. Пепко³, Т. А. Велесик¹, О. І. Портухай¹, М. І. Костолович¹,
О. А. Кацараба², І. В. Галка¹

¹Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна

²Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна

³Тернопільська дослідна станція Інституту ветеринарної медицини НААН, м. Тернопіль, Україна

У статті розглянуто сучасний стан та проблеми розвитку ринку продукції бджільництва в Рівненській області та Україні. Оцінено перспективи розвитку апітуризму в Рівненській області. Встановлено, що Україна володіє достатніми для інтенсифікації розвитку туристично-рекреаційної діяльності ресурсами, використання яких сприятиме розвитку інфраструктури та вирішенню ряду соціальних та економічних питань діяльності територіальних громад, розвитку екологічної освіти, поширенню знань про історію та культуру нашого народу, оздоровлення населення. Апітуризм як складова сільського зеленого туризму Рівненщини, сприятиме збереженню робочих місць в сільській місцевості та є способом забезпечення розвитку інфраструктури неурбанізованих сільських територій при мінімальному техногенному навантаженні. Подальший розвиток апітуризму сприятиме зростанню позитивного іміджу України на міжнародній арені, як виробника і експортера якісної продукції бджільництва. Територія Рівненської області достатньо забезпечена природними об'єктами для розвитку бджільництва та апітуризму зокрема. За наявності значних площ об'єктів природно-заповідного фонду, територія яких не зазнає значного антропогенного навантаження, можливе збільшення обсягів виробництва продукції бджільництва з екологічно чистих територій та впровадження державних і регіональних програм розвитку даного виду діяльності. На прикладі одного з особистих селянських господарств встановлено, що апітерапія приватної садиби с. Малі Сади є молодим напрямком сучасної медицини Рівненської області. Вона полягає у використанні цілющих продуктів, вироблених бджолами. Їх застосовують для оздоровлення організму людини та зміцнення імунітету. Повітря апіінгаляційної кімнати всередині насичене біологічно активними речовинами прополісу, який має антимікробні властивості.

Ключові слова: продукція бджільництва, апітерапія, садиба, туризм, апіінгаляційна кімната.

Вступ

Нині екологічний туризм набуває значного поширення як в Україні, так і світі. Розвитку екотуризму в Україні сприяють як природні – наявність природних об'єктів і природних умов (національних природних та ландшафтних парків, заказників, інших заповідних територій), так і культурно-історичні аспекти (багата культурна спадщина, проведення етнофестивалів тощо), а також наявність людських та матеріальних ресурсів (Halahuta, 2016; Sovenko, 2016).

Розвиток екологічного туризму як складової частини туристично-рекреаційної галузі в Україні, має потенційну можливість стати важливим джерелом наповнення бюджету.

Бджільництво в Україні має прадавні традиції, що сформувалися протягом значного історичного шляху. Апітуризм як форма екологічного туризму, має потенційні можливості для вирішення низки проблем місцевих громад у сільській місцевості: збереження робочих місць, запобігання скороченню чисельності населення через виїзд молоді до міст, попит на туристичні послуги, що надаються окремими пасіками, перевищує пропозицію у зв'язку з непристосованістю більшості пасік для відвідування туристами. Тобто бджільництво може стати потенційним фактором дестинації екотуризму для місцевих громад (Hurova, 2016).

Природно-рекреаційний потенціал регіонів тісно пов'язаний з розвитком екологічної мережі. В Рівненській області мережа природно-заповідного фонду станом на 01.01.2021 року включає 317 об'єктів загальною площею 203,6 тис. га, що складає 10,15 % загальної площі області, в тому числі 28 об'єктів загальнодержавного значення площею 90,3 тис. га (у тому числі національний природний парк “Дермансько-Острозький”, Нобельський НПП, Рівненський природний заповідник, регіональні ландшафтні парки – “Прип'ять-Стохід”, “Надслучанський” та “Дермансько-Мостівський”) та 289 об'єктів місцевого значення площею 113,3 тис. га (Bila et al., 2021).

Мета дослідження

Мета роботи – розглянути перспективи та основні напрями розвитку апітуризму в Україні та Рівненській області.

Матеріал і методи досліджень

Проаналізовано результати сучасних наукових досліджень у сфері бджільництва, статистичні дані Державної служби статистики України, передумови та перспективи розвитку апітуризму в Україні та Рівненській області.

Дослідження проводилися на базі кафедри екології, географії та хімії Рівненського державного гуманітарного університету та приватної садиби с. Малі Сади Дубенського району Рівненської області.

Результати та їх обговорення

Апітуризм – це форма туризму, пов'язана з бджільництвом як традиційною професією та продуктами бджільництва в екологічному, харчовому та медичному аспектах (Shykerynets, 2012; Wos', 2014; Senkiv et al., 2020).

До продуктів бджільництва належать: бджолина отрута, цілюща енергетика бджолиної сім'ї, котрі завдяки лікувальним властивостям сформували споживчий попит на відвідування пасік, які мають власну інфраструктуру (вулики, апікабінки, апіхатини). Це сприяло формуванню потужної складової лікувального туризму – апітерапії, що обумовлює нетрадиційну туристичну дестинацію сільської місцевості (Korobka, 2012; Siromakha & Arion, 2021).

Основні функції апітуризму такі:

- просвітницька (популяризація екологічної діяльності, інформування туристів про роль бджіл в екосистемах);
- туристична (привертає увагу до специфіки природи та традицій регіону, зокрема до роботи бджоляра та історії бджільництва);
- оздоровча (сприяє поширенню природних методів лікування та продуктів бджільництва, які, у разі правильного застосування можуть замінити фармакологічні препарати);

- соціальна (дає змогу активізувати місцеву громаду через створення нових робочих місць, розвивати агротуризм і скористатися потенціалом знань і досвідом пасічників (Wos', 2014).

Територіальні громади, усвідомивши свою провідну роль носія української культури та ідентичності, відіграють важливу роль у створенні пасіки як туристичної атракції. Такі об'єкти є додатковими можливостями для популяризації української культури, поширення знань про історичні, природні, етнографічні особливості України (Halahuta, 2016).

Серед країн Європи лідером у сфері апітуризму є Словенія, де цим видом діяльності цікавляться як внутрішні, так і зовнішні туристи. Спостерігається активний розвиток апітуризму в Польщі, Німеччині, Чехії, Литві та Іспанії.

За даними Державної статистичної служби України, протягом 2019 року наша держава експортувала 55,6 тис. тонн меду на суму понад 100 млн дол., що на 12,7 % перевищує показник 2018 року. Провідне місце у виробництві меду в Україні належить приватним господарствам (близько 98,0 %). Найбільше меду

виробляють на території Полтавської, Кіровоградської, Житомирської та Вінницької областей (Senkiv et al., 2020).

Відповідно до бюлетеня “Виробництво продукції тваринництва” Державної статистичної служби України (без урахування територій, які тимчасово окуповані РФ та територій, де ведуться (велися) бойові дії), у 2022 році в Україні вироблено 63,1 тис. тонн меду, що складає 92,01 % показника 2021 року. Основна частина загального обсягу виробництва меду у 2022 році припадає на приватні господарства – 62503 тони (проти 67873 тонн у 2021 році (-7,9 %). Виробництво меду підприємствами у 2022 році порівняно з 2021 роком скоротилось з 685 до 576 тонн (-109 тонн або -15,9 %). Обсяг виробництва воску в 2022 році склав 874,9 тонн, що становить 92,3 % показника 2021 року (947,6 тонн).

У 2022 році суттєво зросло виробництво меду у Сумській (134,0 % показника 2021 року), Тернопільській (127,0 %), Хмельницькій (122,0 %), Кіровоградській (117,0 %), Волинській (105,8 %), Рівненській (105,9 %), Житомирській обл. (101,2 %) (рис. 1).

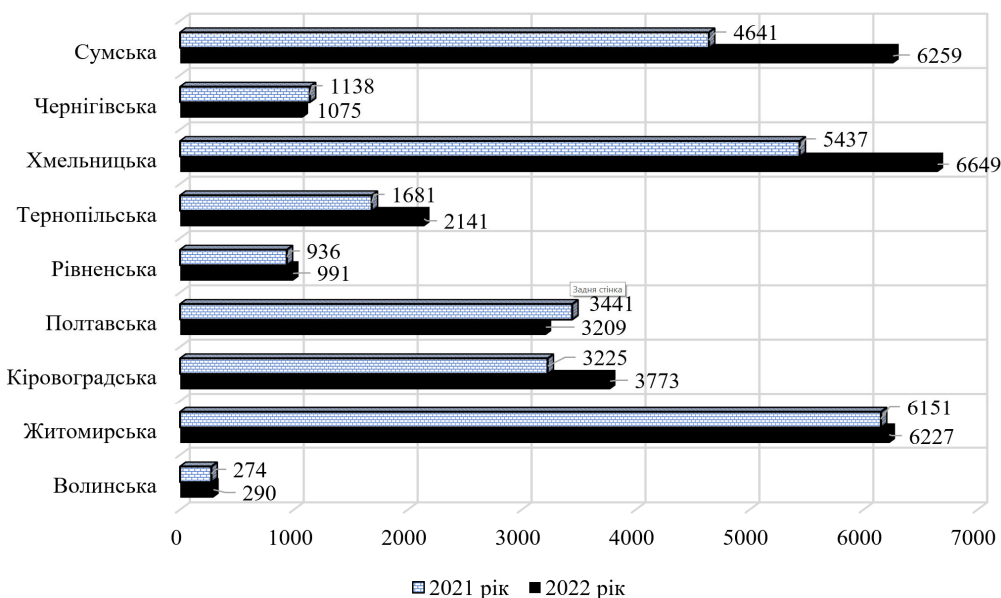

Рис. 1. Обсяги виробництва меду в Україні в 2022 та 2021 роках в окремих областях, тис. тонн

Враховуючи сучасний стан бджільництва в Україні та Рівненській області, апітуризм виступає важливою складовою міжнародного іміджу країни, вираженням регіональної та локальної культурної ідентичності, що сприяє розвитку туризму та міжнародному визнанню галузі бджільництва.

Проведені власні дослідження показали, що переважна більшість об'єктів (14 з проаналізованих 20) мають рекламні стенди з медом та продуктами бджільництва. Це основна форма апітуризму, яка приваблює туристів (особливо коли є можливість скуштувати різні види меду) і приносить вимірну користь власнику пасіки. У більшості аналізованих об'єктів стенд з медом став початком розвитку пропозиції апітуризму. Далі пропозиція була сформована шляхом прямого контакту з клієнтами та аналізу їхніх інтересів. Власники 14 досліджуваних об'єктів проводять нав-

чальні заняття, пов'язані з бджільництвом, екологією, географією, поширенням та біологією бджоли. Найчастіше такі заняття відбуваються в спеціально обладнаних кімнатах і доповнюються відвідуванням пасіки. Щоб звести до мінімуму страх людей перед укусами, вони використовують спеціальний захисний одяг для пасічників.

Власники пасік, які не мають спеціальних кабінетів, ведуть презентації в школах та дитячих садках. Під час таких занять бджолярі, використовуючи наочні посібники (демонстративний вулик, стільники із запечатаним медом, інвентар бджоляра), пояснюють функціонування бджолиної сім'ї та процес виробництва й отримання меду. Двадцять пасічників господарств пропонують туристам огляд пасіки та участь у майстер-класах, пов'язаних з отриманням меду (рис. 2).

Рис. 2. Цех на пасіці с. Малі Сади Дубенського району Рівненської області

Обсяг доступних заходів і розмір групи залежать від місць прийому та кількості працівників, залучених до проведення занять такого типу. Поширеними є туристичні пам'ятки, знайдені на пасіці, та музеї про-

сто неба. Такі збірки зафіксовано на 8 об'єктах. Ще одна цікава пропозиція бджолеферм апі-туризму – майстерні з виготовлення свічок з воску, які приваблюють багатьох туристів (рис. 3).

Рис. 3. Воскові свічки з приватної садиби с. Малі Сади Дубенського району Рівненської області

Цікавою ініціативою, яка все частіше застосовується на пасіках та агротуристичних господарствах, є сади медоносів, де кожна рослина чітко описується назвою, періодом цвітіння та корисністю для бджіл (медоносність). Створення такої пропозиції вимагає порівняно невеликих фінансових вкладень і приносить значний ефект, слугуючи навчальним матеріалом, візуальною привабливістю та додатковою користю для бджіл. Ще одним елементом пропозиції апі-туризму, що має величезну кількість розвивального потенціалу, є апітерапія – застосування меду та продуктів бджільництва для лікування різних захворювань. Таке лікування безпосередньо впливає на організм пацієнта, тому проводиться тільки під контролем лікаря. Однак існує низка методів лікування, які не вимагають участі лікаря і можуть позитивно вплинути на здоров'я та красу.

Найпопулярніший вид апітерапії, що використовується на пасіках (6 пасік мають в своєму асортименті) – апі-інгаляційні кімнати, де відвідувачі відпочивають у спеціальних комфортних умовах, сидячи в кріслах та дихаючи повітрям вулика, насиченим фунгіцидними та бактеріцидними речовинами. Такі інгаляції

позитивно впливають на дихальну систему, підтримують імунітет, знижують стрес і стомлюваність, поліпшують настрій (рис. 4). Сеанси апі-інгаляції рекомендовані людям з астмою при захворюваннях дихальної системи, при невротичних станах і станах значного виснаження. Крім сеансів апі-інгаляцій (зокрема на словенських пасіках), пропозиції арі-спра полягають в релаксаційних масажах з використанням меду та бджолиного воску, косметичних масок, скрабів для тіла і навіть ванни з медом.

Варто зазначити, що бджолярі, які починають створювати власні пропозиції апітуризму, зацікавлені у застосуванні апітерапії в різних її формах на власних пасіках. Однак така розширена пропозиція потребує значних інвестицій як у приміщення, так і навчання персоналу. Тому дана пропозиція зазвичай недоступна для невеликих ферм апітуризму, які починають свою діяльність. Відвідування пасік та бджільницьких ферм виявили також пропозицію, пов'язану з кулінарією, зокрема проведення майстер-класів, на яких було представлено різноманітні способи використання меду та продукту бджільництва в кулінарії.

Рис. 4. Апібудиночок з апі-інгаляційною кімнатою з приватної садиби с. Малі Сади Дубенського району Рівненської області

Під час таких занять можна дізнатися про старовинні та сучасні рецепти страв з медом, здобути навички приготування та випічки, а також спекти медовий пряник. На **рис. 5** показано вироблену продукцію Малосадівського ліцею продукцію. Продукція виготовлялася під час участі у благодійному майстер-класі з розпису медових пряничків до Свята Покрови. Як і в попередньому випадку, організація такого типу майстерень для великих груп потребує відповідних приміщень, які можуть собі дозволити ліцеї та окремі власники пасік.

Проте індивідуальним туристам такі майстер-класи можуть бути корисними в агротуристичних садибах, власники яких мають невеликі домашні пасіки і де є місце для місцевої кухні. Як показують дослідження, більшість туристів, які відвідали садиби апітуризму, повертаються туди, скориставшись іншими формами пропозиції або з метою поставки меду та продуктів бджільництва. Ця група реципієнтів стає природним рекламоносцем, який приваблює інших клієнтів і туристів.

Рис. 5. Медові пряники та інша продукція бджільництва з приватної садиби с. Малі Сади Дубенського району Рівненської області

Щоб перевірити інтерес туристів до пропозиції апітуризму, проведено опитування серед 60 людей, які раніше не брали в ньому участі.

Як показує аналіз опитування, найбільш привабливою для туристів буде можливість отримання інформації про застосування меду та продуктів бджільництва. Другою виявилось можливість скуштувати мед, на що вказали 45,5 % респондентів. Понад 35 % респондентів із задоволенням взяли б участь у семінарах, пов'язаних із застосування меду в кулінарії. Дуже популярною була також можливість відвідування пасіки та участь у цехах відкачування меду (25,5 %). Майстерні з виготовлення свічок з бджолиного воску були привабливими для понад 15 % респондентів. Апітерапія викликала досить високий інтерес (49,5 %).

Пам'ятками, які пропонували пасіки, були демонстративні сади медоносних рослин, які залучили лише 7,5 % респондентів. Як показують проведені дослідження, є високий попит на пропозицію апітуризму серед різних груп користувачів, що створює значний шанс для розвитку цього виду туризму. Інтерес до створення пропозиції апітуризму також можна побачити серед спільноти пасічників у різних країнах. З року в рік зростає обсяг туристичних послуг, які надають пасіки і збільшується кількість бджільницьких господарств.

Позитивним залишається і приклад одного з особистих селянських господарств, де встановлено, що апітерапія приватної садиби с. Малих Садів є молодим напрямком сучасної медицини Рівненської області. Вона полягає у використанні цілющих продуктів, вироблених бджолами. Їх застосовують для оздоров-

лення організму людини, для зміцнення імунітету. Повітря апі-інгаляційної кімнати всередині насичене біологічно активними речовинами прополісу, який має антимікробні властивості (рис. 4).

Надзвичайно важливим мотиватором для створення пропозиції апітуризму є спостереження передового досвіду в таких країнах, як Словенія, де апітуризм викликає великий інтерес і приносить реальний прибуток місцевим жителям. Можливість навчальних поїздок та обміну досвідом між бджолярами з різних країн призводить до динамічного розвитку в більшості європейських країн.

Висновки

Україна володіє достатніми для інтенсифікації розвитку туристично-рекреаційної діяльності ресурсами, використання яких сприятиме розвитку інфраструктури й вирішенню ряду соціальних та економічних питань діяльності територіальних громад, розвитку екологічної освіти, поширенню знань про історію та культуру нашого народу, оздоровлення населення.

Апітуризм як складова сільського зеленого туризму сприятиме збереженню робочих місць в сільській місцевості та є способом забезпечення розвитку інфраструктури неурбанізованих сільських територій, при мінімальному техногенному навантаженні.

Подальший розвиток апітуризму сприятиме зростанню позитивного іміджу України на міжнародній арені – як виробника і експортера якісної продукції бджільництва.

Територія Рівненської області достатньо забезпечена природними об'єктами для розвитку бджільництва та апітуризму зокрема. За наявності значних площ об'єктів природно-заповідного фонду, територія яких не зазнає значного антропогенного навантаження, можливе збільшення обсягів виробленої продукції бджільництва з екологічно чистих територій і впровадження державних та регіональних програм розвитку даного виду діяльності.

Відомості про конфлікт інтересів

Автори стверджують про відсутність конфлікту інтересів.

References

- Bila, T. (Eds). (2021). *Dopovid pro stan navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha v Rivnenskkii oblasti* [Report on the state of the natural environment in the Rivne region]. Rivne: Ltd "Terno-hrag" (in Ukrainian).
- Halahuta, O. V. (2016). *Ekolohichniy turyzm yak perspektivnyi napriam turyzmu v Ukraini* [Ecological tourism as a promising direction of tourism in Ukraine]. *Proceedings from Recreational resources and hearty services in the regions of Ukraine '16: I Vseukrainska Internet-konferentsiia* (17 travnia 2016 roku) – 1st All-Ukrainian Internet Conference (pp. 69-72). Chercasy: Chabanenko Yu. A. (in Ukrainian).
- Hurova, D. D. (2016). *Apituryzm – novyi vyd silskoho zelenoho turyzmu v Ukraini* [Apitourism is a new type of rural green tourism in Ukraine]. *Proceedings from Recreational resources and hearty services in the regions of Ukraine '16: I Vseukrainska Internet-konferentsiia* (17 travnia 2016 roku) – 1st All-Ukrainian Internet Conference (pp. 72-75). Chercasy: Chabanenko Yu. A. (in Ukrainian).
- Korobka, S. V. (2012). *Zelenyi turyzm yak faktor pidvyschennia konkurentospromozhnosti silskoi mistsevosti* [Green tourism as factor of increase of competitiveness of rural locality]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii – Economy. Management. Innovations*, 1(7), 135–142 (in Ukrainian).
- Senkiv, M., Haba, M., & Shevchuk, A. (2020). *Heohrafiia I suchasnyi stan apituryzmu v Ukraini ta Slovenii* [Geography and current state of apitourism in Ukraine and Slovenia]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury I mystetstv. Seria: Turyzm*, 3(2), 175–184. DOI: 10.31866/2616-7603.3.2.2020.221276 (in Ukrainian).
- Senkiv, M., Haba, M., Shevchuk, A. (2020). *Heohrafiia i suchasnyi stan apituryzmu v Ukraini ta Slovenii*. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriiia : Turyzm*, 3(2), 175–184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknut_2020_3_2_6 (in Ukrainian).
- Shykerynets, V. V. (2012). *Osoblyvosti rozvytku apituryzmu. Karpatskyi krai*, 2, 128–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kkr_2012_2_20 (in Ukrainian).
- Siromakha, A. O., & Arion, O. V. (2021). *Rozvytok apituryzmu v Ukraini. Konstruktyvna heohrafiia ta ratsionalne vykorystannia pryrodnykh resursiv*, 1(1), 24–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cgrunr_2021_1_1_5 (in Ukrainian).
- Sovenko, V. V. (2016). *Turystychni resursy Lvivskoi oblasti* [Tourist resources of Lviv region]. *Proceedings from Recreational resources and hearty services in the regions of Ukraine '16: I Vseukrainska Internet-konferentsiia* (17 travnia 2016 roku) – 1st All-Ukrainian Internet Conference (pp. 45-47). Chercasy: Chabanenko Yu. A. (in Ukrainian).
- Wos', B. (2014). *Api-tourism in Europe*. *Journal of Environmental and Tourism Analyses*, 2(1), 66–74. URL: https://www.researchgate.net/publication/277711666_Api-tourism_in_Europe.